

Læknirinn í Englaverksmiðjunni

Saga Moritz Halldórssonar

Eftir Ásdísi Höllu Bragadóttur,
Veröld 2021

Ragnheiður Ingibjörg Bjarnadóttir

kvensjúkdómalæknir

Fyrst heyrði ég af lækninum Mórítz Halldórssyni þegar ég las skáldsögu Helga Ingólfssonar *Þegar kóngur kom* (2009). Sögumaðurinn er skólapilturinn Móri eða Moritz Halldórsson. Sagan byrjar þegar ung kona finnst myrt í Reykjavík sumarið 1874 og fylgjast Móri og vinir hans úr Lærða skólanum með Jóni Hjaltalín landlækni kryfja hana. Í sögulok segir meðal annars: „Ef til vill er hér líka komin skýringin á ógæfu Moritzar Halldórssonar sem tók upp á því sem velmegandi læknir í Kaupmannahöfn að hjálpa portkonum að leysast við höfn sína, hlaut fyrir vikið fangelsisdóm og flutti í kjölfarið vestur um haf með fjölskyldu sína“. Áhugi minn var vakinn en rannsóknir mínar urðu ekki meiri en þær að ég fletti Moritz upp í Læknatalinu. Þar stendur undir kaflanum um störf hans: „Starfandi læknir í Kaupmannahöfn frá jan. 1885 til júní 1892

er hann fluttist til Vesturheims.“ Ekki orð um fangelsisvist.

Nú er komin út bókinn *Læknirinn í Englaverksmiðjunni. Saga Moritz Halldórssonar* eftir Ásdísi Höllu Bragadóttur. Í formála rekur höfundur persónulegar ástæður þess að hún fékk áhuga á Mórítz og segir svo: „Forvitnin rak mig í umfangsmikla heimildaleit í fjórum löndum. Smám saman fann ég gögn sem vörpuðu ljósi á lífshlaup Moritz og hvers vegna þegjandi samkomulag var um að opinbera ekki þær miklu raunir sem hann lenti í.“

Þetta er lipurlega skrifuð heimilaskáldsaga en það sem heillaði mig var aðalpersónan Moritz sem er margslunginn og áhugaverður.

Moritz Hans Edvarðs Halldórsson fæddist í Reykjavík árið 1854. Faðir hans var Halldór Kr. Friðriksson yfirkennari, bæjarfulltrúi og alþingismaður og móðir hans, sem var dönsk, ræktaði matjurtir þar sem nú er Alþingisgarðurinn. Guðfaðir drengsins var Trampe greifi og má því segja að hann hafi fæðst inn í íslenskan aðal. Að loknu námi í Lærða skólanum hélt hann til Hafnar þar sem hann las læknisfræði og var virkur í stúd-

entapólitík. Þar var hann heima-gangur hjá Jóni Sigurðssyni og Ingibjörgu konu hans og var áhugasamur um sjálfstæðis-baráttu Íslendinga. Hann var læknir fátæks fólks á Norður-brú og vildi bæta heilsu þeirra, ekki síst kvenna.

En hvernig stóð á því að þessi velviljaði og vel tengdi læknir komst í kast við lögin, hlaut dóm og var fangelsaður? Bókin segir frá því og svo frá útlegð hans í Vesturheimi

eftir að hann var náðaður af konungi með því skilyrði að hann stigi aldrei aftur fæti á danska grund, þar með talið á Ísland. Sagan fjallar um lækni sem dregst inn í pólitísk átök og kemst á forsíður blaðanna. Hún höfðar til okkar tíma þegar fjöldagrafir barna hafa fundist við mun-aðarleysingjahæli og verið er að skerða rétt kvenna til þungunarrofs beggja vegna Atlantsála. Moritz taldi sig ekki hafa gert neitt rangt heldur væri löggjöfin ranglát. Það kallast á við bréf læknisins Alan Braid í *Washington Post* í haust, þar sem hann játar að hafa framkvæmt þungunarrof eftir 6 vikna meðgöngu, enda mundi hann þá tíð að konur dóu í kjölfar ólögglegra aðgerða. Það er líka harmur Moritzar í sögunni að þurfa að lokum að hlíta lögnum á kostnað heilsu og lífs kvenna.

Braid A. *Why I violated Texas' extreme abortion ban.* *Washington Post* 2021/09/18.

11.000 volt – þroskasaga Guðmundar Felix

Skrásett af Erlu Hlynsdóttur, Sögur 2021

Jóhann Róbertsson

bæklunarlæknir

Íslenska þjóðin hefur fylgst með Guðmundi Felix frá því hann slasaðist í janúar 1998 og þessi saga því verið að gerast fyrir framan okkur. Undirtitillinn þroskasaga er réttnefni. Frásögnin er eiginlega í „Maður er nefndur“ stíl þar sem hann rekur lífshlaup sitt. Inn í það skotið stuttum umsögnum samferðafólks og gögnum, svo sem úr málaferlum og fleiru. Þarna eru lýsingar frá gömlu Reykjavík um frjálsræðið sem fylgdi því að alast upp til dæmis í Kleppsholtinu, ævintýragirni og tilraunamennsku unglingsáranna. Lýsingar á ungu fólki að finna sér stefnu í lífinu, mynda fjölskyldu og svo framvegis.

Síðan lendir hann í þessu grafalvarlega slysi 26 ára gamall, sem útaf fyrir sig er ótrúlegt að hann hafi lifað af. Eins og margir Íslendingar þá þekkir maður til sögu hans úr fjölmiðlum. Samt er ýmislegt sem kemur á óvart og þá einkum tengt baráttu hans við alkóhólisma. Hann átti eitthvað í þeirri glímu fyrir slysið en þó á allt öðrum skala ítrekað eftir það. Finnast mér lýsingar hans á þeirri glímu um margt áhugaverðastar í frásögninni. Hann nálgast þann þátt af einlægni og ósérhlífni. Áherslur sem hann leggur á sjálfsskoðun, það að maður hefur alltaf eitthvert val, kærleika og að losa sig við

Gilgameskviða

Þýðing Stefáns Steinssonar læknis
Forlagið 2021

Óttar Guðmundsson

geðlæknir

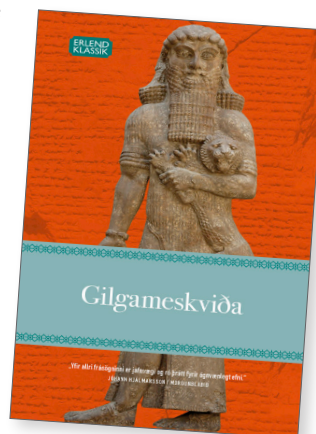
Á undanförunum árum hef ég skoðað Íslendingasögur og Sturlungu með augum geðlæknis. Það er hægt vegna þess að maðurinn hefur ekkert breyst á eirðarlausri göngu sinni gegnum aldirnar. Neikvæðar tilfinningar eins og öfund, afbrýðisemi, losti og græðgi ásamt jákvæðari eiginleikum eins og hreinskilni, fórnarlund og gjafmildi stjórna öllum gjörðum mannsins. Maðurinn er á engan hátt gáfaðri en hann var í árdaga. Nútíma- maðurinn getur auðveldlega skilið sálarlíf Snorra Sturlusonar vegna þess að mannlegt eðli hefur ekkert breyst.

Margur gamall texti höfðar til okkar vegna þess að við þekkjum okkur sjálf í honum. Ræðumenn í afmælisveislum samtímans geta óhikað vitnað í Hávamál vegna þess að hugsun kvæðisins er síung og ódauðleg. Menningarsaga mannkyns er vörðuð bókmenntum sem varðveita sögu og hugsunarhátt genginna kynslóða. Þessar bókmenntir eru tímalausar vegna

þess að maðurinn er alltaf samur við sig.

Eitt þessara verka er Gilgameskviða sem er saga herkonungs í Mesópótamíu frá árinu 2700 f.Kr. Gilgames er gæddur sérstökum krafti og gjörvileika eins og Gunnar á Hlíðarenda en hann er líka breyskur og hrokafullur. Hann kemur fram við þegna sína eins og grimmur þjóðhöfðingi og sængar hjá öllum ungum konum áður en brúðguminn fær að njóta þeirra. Hann er markalaus og æðir um eins og graður tarfur. Borgararnir snúa sér til guðanna og þeir skapa annan mann, Enkídú, sem er eins konar spegilmynd Gilgamesar.

Þeir Gilgames og Enkídú verða svo sannfærðir um eigið ágæti að þeir fara að storka guðunum. Það kallar á gamalkunn viðbrögð sem líkist Nemesis í grísku goðafræðinni. Þeir drepa hinn slæga Enkídú og Gilgames situr yfir líkinu í djúpri sorg. Hann áttar sig á eigin dauðleika og heldur af stað í leit að ódauðleikanum. Guðirnir reyna að telja honum hughvarf og biðja hann að njóta þess sem hann hefur en festast ekki í óraunhæfum væntingum og hégóma. Gilgames lætur

sér ekki segjast og æðir áfram eins og nútímamaður með adhd í leit að hinum endanlegu veraldlegu verðmætum. Hann áttar sig smám saman á því að ódauðleikinn felst í því sem hann skilur eftir sig.

Gilgames er mikil og ófyrirleitinn hetja en jafnframt hrokafullur og narsissistiskur og þráir viðurkenningu og völd. Líf hans verður sókn eftir vindi. Hann minnir í þessu tilliti á þá Gissur Þorvaldsson og Sturlu Sighvatsson úr Íslandssögunni.

Þessi saga hefur haft áhrif á fjölmarga höfunda. Hinn vitri Ódysseifur er eins og spegilmynd af Gilgames í eilífri leit sinni að hamingju. Nútímamenn þekka í Gilgamesi marga nýaldarspámenn og sveppasölumenn samtímans sem segjast hafa fundið tilgang mannlegrar tilveru. Dauðinn er orðinn ósýnilegur í nútíma- samfélagi og maðurinn gleymir eigin dauðleika. Það eykur á tilgangssleysi og leiðindi tilverunnar sem gerir leitina að eilífri æsku enn örvæntingarfullri.

Það er mikið gleðiefni að bókin um Gilgames skuli vera fánleg á íslensku. Stefán Steinsson læknir hefur þýtt þessar kviður alveg frábærlega. Bókin kom fyrst út 1996 en var endurútgefin á dögnum í endurskoðaðri útgáfu. Þetta er ein þeirra bóka sem hefur lengi legið á náttborðinu mínu. Ég gríp í hana mér til hugarhægðar þegar heimska og tilgangsgleysi tilverunnar er að ríða mér á slig. Þá fletti ég bókinni og tauta fyrir munni mér, „svona hefur þetta alltaf verið.“

Hafi Stefán Steinsson þökk fyrir að hafa þýtt þessar fornu og merku bækur á aldeilis óaðfínanlegan hátt. Textinn rennur eðlilega með hæfilegri blöndu af nútímamáli og hátíðlegra málfari. Það er ekki sjálfsgat mál að eiga perlu eins og þessa á íslensku. Stefán fetar í fótspor manna eins og Sveinbjarnar Egilssonar sem þýddi kviður Hómers. Meðan gáfaðir menn nenna að setjast niður í önn dagsins og þýða snilldarverk bókmenntanna á íslensku er kannski ennþá von fyrir mína voluðu fósturjörð og enskuskotnu tungu.

að dæma fyrirfram vekja til umhugsunar. Sá sigur sem hann vann þar er forsenda þess að hann er í þeim sporum sem hann er nú. Einnig þættir í hans persónu, svo sem að hafa auga á markmiðinu og stefna þangað ótrauður. Láta ekki segja sér hvað sé hægt og hvað ekki. Hann hefur sýnt alveg ótrúlega þrautseigju og seiglu í þessari baráttu sinni og er fyrir bragðið í dag í stöðu sem sennilega fáa eða engan óraði fyrir.

Frásögn um mann sem lendir í fjöl- áverka í háspennuslysi, missir báða handleggja og hlýtur fjölmörg brot; glímir við alvarlega lifrabílu og fer tvívegis í lifrarígræðslu endurtekið í meðferð vegna áfengis- og fíkniefnavanda og fer að lokum í tímamótaaðgerð þar sem græddir eru á hann handleggir í hæð

við axlir, hlýtur að einhverju leyti að fjalla um læknismeðferðir. En þetta er samt ekki bók um læknisfræði. Fyrst og fremst er þetta saga mannsins sem fer í gegnum þetta allt og hans nánustu. Sagan um hvernig hann kemst frá því að vera handleggjalaus ungur tveggja barna fjölskylduafarir í það að vera sjálfur drifkrafturinn í að fá grædda á sig handleggja. Og einnig um allt það sem lífið færði honum á meðan.

Örugglega má gera ýmsar athugasemdir við frásögnina, einstaka sögur skilja mismikið eftir, mögulega hefði mátt stytta hér og þar en það skiptir engu meginmáli. Við fáum hér sögu manns sem hefur gengið í gegnum ótrúlegan áverka og er nú staddur í miðri sögulegri meðferð.